

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, June 2020

Risâlet Öncesi Hz. Peygamber'in Dinî Durumu

The Prophet's Religious Tendency before the Nubuwwah (Prophecy)

İhsan ARSLAN

Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üni. İlahiyat Fak., İslam Tarihi Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Recep Tayyip Erdoğan Uni. Divinity Faculty, Department of
Department of Islamic History
Rize/Turkey

ihsan.arslan@erdogan.edu.tr

ORCID ID: www.orcid.org/0000-0003-4790-0711

Atıf: Arslan, İhsan. "Risâlet Öncesi Hz. Peygamber'in Dinî Durumu".
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17 (2020): 106-125.

Doi: <https://doi.org/10.32950/rteuifd.690383>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 17 Şubat / February 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Nisan / April 2020

Yayın Tarihi / Published: 20 Haziran / June 2020

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.org.tr/rteuifd>

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Divinity, Rize, 53100 Turkey. All rights reserved

Risâlet Öncesi Hz. Peygamber'in Dinî Durumu

Öz: Bu araştırmada Hz. Peygamber'in risâlet öncesi dinî durumu temel kaynaklar referans alınarak objektif bir şekilde incelendi. Yapılan araştırmada insanın gelişiminde, karakter oluşumunda, duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde doğduğu ve yetiştiği çevrenin etkisi altında olduğu vurgulandı. Putperestlik inancının, atalar kültürünün, kabilevî eğilimlerin ve ahlakî çöküntünün hâkim olduğu bir ortamın örf ve âdetlerine, gelenek ve göreneklerine göre yaşamını sürdürmeye çalışan Resûlullah'ın nübüvvetine kadar bu kültürden bağımsız olamayacağı ifade edildi. Bu açıdan vahiy; *"Onun yolunu şaşırılmış olduğunu, kitabı ve imanı bilmediğini, İslâmî döneme ait dini konularda bilgisinin olmadığını"* belirtmiştir. Bu sebeple onun risâlet öncesi yaşantısının, nübüvvet sonrası dönemde kınanacak bir davranış olmadığı kanaatine ulaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, gelenek, etki, davranış, inanç.

The Prophet's Religious Tendency Before the Nubuwwah (Prophecy)

Abstract: In this research the prophet's religious status before the nubuwah were examined objectively based on the basic Islamic sources. it was emphasized that people's social environment in which they were born and raised shaped their development, characters, feelings and thoughts. In the study it was stated that the Prophet (PBUH), who had been trying to continue his life in accordance with the customs and traditions of an environment dominated by pagan belief, ancestral cult, tribal tendencies and moral collapse, could not have been independent from this culture until the prophecy. In this respect, Quran says; "He erred, he did not know the Book and faith, and that he did not know about Islamic religious issues". For this reason, it was concluded that his pre-prophecy life could not be condemned in retrospect.

Keywords: Prophet, tradition, influence, behaviour, belief

حياة الرسول (ص) الدينية قبل الرسالة

ملخص: بُحِثَتْ فِي هَذِهِ الْمَقَالَةِ حَيَاةَ الرَّسُولِ (ص) الدِّينِيَّةَ قَبْلَ الرَّسَالَةِ مُسْتَنَدًا عَلَى الْمَوَاقِدِ الْأَصْلِيَّةِ عِلْمِيًّا وَ مَوْضُوعِيًّا. بَحَسَبِ الدِّرَاسَةِ، الْإِنْسَانُ تَحْتَ تَأْتِيرِ الْبِيئَةِ الَّتِي وُلِدَ فِيهَا وَنَشَأَ فِيهَا يَتَعَلَّقُ بِتَكْوِينِ شَخْصِيَّتِهِ وَبِتَشْكَالِ أَفْكَارِهِ وَ عَوَاطِفِهِ. وَغَيَّرَ أَنَّ الرَّسُولَ الَّذِي عَاشَرَ إِلَى النَّبُوَّةِ فِي بِيئَةٍ فِيهَا الْعِدَاتُ وَالتَّقَالِيدُ الَّتِي سَيَطَرَتْ عَلَيْهَا السُّلْطَةُ الْأَبَوِيَّةُ وَعَصَبِيَّةُ الْقَبِيلَةِ وَالفَسَادُ الْأَخْلَاقِي قَدْ مَرْتَبِطَةٌ بِهَذِهِ الثَّقَافَةِ. بِسَبَبِ هَذَا، الْوَحْيُ أَكَّدَ أَنَّهُ ضَالٌّ وَغَيْرَ مُطَّلِعٍ عَلَى الْكِتَابِ وَالْإِيمَانِ وَالْمَسَائِلِ الْإِسْلَامِيَّةِ. لِذَا اسْتَنْتَجْنَا نَتِيجَةً أَنَّ حَيَاةَ الرَّسُولِ قَبْلَ الرَّسَالَةِ لَا غَيِّبَتْ بَعْدَ دَوْرَةِ النَّبُوَّةِ.

كلمات مفتاحية: الرسول (ص)، تقليد، تأثير، معاملة، اعتقاد.

GİRİŞ

İnsan, yapısı itibariyle yaşadığı çevrenin etkisi altındadır. Bu çevrede aile, arkadaş grupları, eğitim ortamı, örf, âdet, gelenek, görenek ve töre, kişinin şahsiyet, karakter ve kişilik oluşumunda, duygu, düşünce ve inançlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Yani kişi, yaşadığı çevrenin çocuğudur. Kişinin bu ortamdan bağımsız yetişmesi ise neredeyse imkânsızdır. Bu sebeple kişinin olumlu veya olumsuz davranışlarının kaynağını yetiştirdiği çevrede aramak mümkündür. Örneğin, eğitim seviyesi yüksek ve dindar bir ortamda yetişen çocuk benzer hareketler içerisinde bulunurken, farklı duyguların hâkim olduğu bir çevrede yetişen çocuğun da benzer davranışlar sergilemesi tabii bir durumdur. İnsanları değerlendirirken bu hakikat asla gözden kaçırılmamalıdır.

İnsanların değerlendirilmelerinde geçmişleri önemli olduğu kadar yaşadıkları esnada ortaya koyduğu davranışlar da önemlidir. Bir kişinin her hangi bir göreve getirilmesinde geçmiş yaşantısı belirleyicidir. Geçmiş parlak olmayanların veya pozitif eylemlerde bulunmayanların gelecekleri, aydınlık olmaya aday değildir. Çünkü geçmiş, geleceğin en belirgin göstergesidir. Bu sebeple geçmiş yaşantısı karanlıklar içerisinde olan ve toplumda takdir edilip kabul edilen davranışlardan uzak duranlar normal şartlar altında önemli makamlara getirilmezler. Ancak insanların belirleyici olduğu konularda bu genel-geçer ilke ve prensipten taviz verilebilir. Yani önemli görevlere getirilenlerin geçmişleri daima örnek ve model davranışlar çerçevesinde olmayabilir. Ama Allah bir kişiyi vahyini tebliğ etmekle görevlendirecekse, mesajın sağlıklı bir şekilde daha geniş sahalara ulaşması için geçmiş yaşantısı, anlatacak olduğu vahiyle çelişmeyecek veya sen şu anda yapılmamasını istediğin şeyleri daha dün yapıyordun gibi itirazlara sebep olmayacak kadar temiz olanları tercih eder. Peygamberler tarihine bakıldığında peygamberlik öncesi hayatında insanlara örnek olabilecek davranış sergileyenlerin tercih edildikleri görülecektir. Ancak geçmiş yaşantılarında bazı olumsuzluklar olsa bile, bu durum onların peygamberliklerine halel getirmez. Çünkü peygamberlerin davranışlarının bağlayıcı olması, risâlet görevinin başlamasıyla birlikte geçerli olmaktadır. Yani bir peygamber adayının toplumunun örf ve âdetlerine, inanç yapısına uygun hareket etmesi, onun nübüvvet makamına getirilmesine engel değildir. Bu çalışma, Hz. Resûlullah'ın risâlet öncesi yaşamındaki dinî yapısını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1-Hz. Peygamber'in Doğduğu Ortamın İnanç Yapısı

Allah inancına sahip olan Araplar (el-Ankebût 29/61) kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için putlar/aracılar/şefaataçiler ihdas etmişlerdir (ez-Zümer 39/3). Tevhid inancının simgesi olan Kâbe puthâne haline getirilerek onun içine ve çevresine pek çok sayıda put dikilmiş ve zaman içerisinde putperestlik Mekke

toplumunun inanç sistemine dönüşmüştür.¹ Bu inanç sisteminin temelini oluşturan ve Mekke toplumunun hayatında önemli bir yere sahip bulunan putlar; sanem/esnâm, vesen/evsân ve nüsüb/ensâb şeklinde üçe ayrılmaktadır. Sanem: Değerli taş ve madenlerden insan şeklinde yapılan putlara verilen bir isimdir. Vesen: Değersiz taş ve madenlerden insan şeklinde yapılan putlara verilen isimdir. Nüsüb: Her hangi bir şekli olmayan ve olağanüstü durumlarda taşınılabilen dikili taşlara verilen isimdir.² Paganist sistemin dinsel yaşamında etkili olan bazı putlar Kur'ân'da belirtilmektedir: “*Lât'ı, Uzzâ'yı ve diğer üçüncüsü olan Menât'ı gördünüz mü?*” (en-Necm 53/19-20). Kur'ân'da isimleri belirtilen bu putlar içerisinde Lât, Uzzâ, Menât ve Kur'ân'da adı geçmeyen Hubel putunun ayrı önemi bulunmaktadır. Lât, Taif şehrinde meskûn bulunan Sakîf kabilesinin taptığı bir puttur. Uzzâ, Mekke dışında Batn-ı Nahle mevkinde bulunan Kureyş ve Kinâne kabilelerinin taptığı bir puttur. Menât, Kızıldeniz kenarındaki Kadîd bölgesinin el-Müşellel mevkiinde bulunmakta ve Medine'de meskûn olan Evs ve Hazrec kabilelerinin taptığı bir puttur. Hubel ise, bu putlar içerisinde en büyüğü olan ve Huzâa kabilesinin lideri olan Amr b. Luhay tarafından Suriye'den Mekke'ye getirilerek Kâbe'nin yanına dikilmiştir.³ Amr b. Luhay liderlik gücünü kullanarak bu puta tapılmasını ve onun meşhur olmasını sağlamıştır. Böylece Mekke'de puta tapıcılık yaygınlaşmıştır. Mekke'de Safa ile Merve arasında (harem bölgesinde) bulunan 360 put Allah Rasûlü tarafından fetihten sonra; “*Hak geldi batıl zâil oldu. Zaten batıl yok olmaya mahkumdur*” (el-İsrâ 17/81) âyetini okuyarak yıkılmıştır.⁴

Bunlar dışında Kur'ân'da şu putların da adları geçmektedir: “*Şöyle dediler: 'Sakin ilâhlarımızı bırakmayın. Hele hele Ved'i, Süvâ'ı, Yeğûs'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın.'*” (Nûh 71/23). Ved: Dûmetülcendel'de bulunur ve Kelb kabilesinin putudur. Suvâ: Kadın şeklinde olup Huzeyl kabilesinin putudur. Yeğûs: Aslan görünümünde olup Yemen'de meskûn olan Mezhic ve Cüreş kabilelerinin putudur. Yeûk: At şeklinde olup San'a'ya Mekke yönünde iki gecelik mesafede bulunan Hayvân adlı bir köyde bulunmaktaydı. Nesr: Himyerîlerin Yahudiliği kabul etmeden önce taptıkları bir puttur. Ayrıca bu put, Hicaz'ın bazı bölgelerinde de tanınmaktaydı.⁵ Hem Mekke'de hem de Arap Yarımadası'nda dinî hayatın önemli

¹ Cevâd Ali, *el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*. (Beirut: Câmiatü Bağdâd, 1993), 6: 478-485; (Corci Zeydan, *el-Arab kable'l-İslâm* (Beirut: Dâru'n-Nefâis, 2009), 296-297; Muhammed Süheyl Takkûş, *Târîhu'l-Arab kable'l-İslâm* (Beirut: Dâru'n-Nefâis, 2009), 245-261; M. Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Arab Tarihi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 237; Neşet Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı* (Ankara: Mars T. Ve S.A.Ş. Matbaası, 1957), 90-95; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003), 147-152; Mehmet Azimli, *Câhiliyeyi Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 62-76; Adem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 158-168.

² Râğîb el-İsfahânî, *Müfredât* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 583; Seyyid Mahmud Şükri el-Âlûsî, *Bulûğu'l-Ereb* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts), 2: 212; Hennâ el-Fahûrî, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî* (Beirut: Dâru'l-Cil, 1987), 17; Ahmet Çelebi, *İslâm Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız*, trc. Hasan Fehmi Ulus (İstanbul: Seriyeye Kitapları, 1997), 1: 169.

³ Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. el-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), 40.

⁴ İbn Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, 40; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah b. Ahmed el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke* (Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2012), 1: 189-192; Ahmed b. Ebü Ya'kûb b. Ca'fer el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî* (Beirut: Müessesetü'l-İslâmî, 1993), 1: 254.

⁵ İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, 41-42.

bir unsuru haline gelen putperestlik sosyal hayatın da merkezinde bulunmaktaydı. Çünkü bazı insanlar yapacakları önemli işler öncesinde ve sonrasında hem Kâbe'yi tavaf ederler hem de saygı duydukları putlara tazimde bulunurlardı. Zaman içerisinde çok güçlü bir yapıya dönüşen putperestlik inancı eleştirilemez, sorgulanamaz ve karşı konulamaz bir kimliğe bürünmüştür. Hatta bu yapı, bir işe başlayacakları zaman karar verme/alma mekanizması haline bile gelmiştir. Örneğin, bir kişi bir şey yapmaya karar vermeden önce Eysâr adı verilen kuruma gelerek üzerinde evet ve hayır yazılı olan oklarla bir çeşit kumar oynayarak ve fala bakarak karar verme noktasına gelirdi. Çekilen oklar istekleri doğrultusunda çıkarsa, mutlu olurlar, aksi bir durumla karşılaştıklarında ise, putlara kızarak hakaret ederlerdi. Tebâle'de bulunan Zülhalasa tapınağına öç alma isteğinde bulunan bir kişi gelip fal oku çektirir, ancak çıkan sonuç, öç almasını yasaklar. Kura üç defa tekrarlanır, hepsinde de aynı sonuç çıkınca hiddetlenerek elinde bulunan fal oklarını kaya şeklindeki puta fırlatır ve; *“Senin baban öldürülseydi, benim öç almama mani olmazdın”* diyerek tepkisini göstermiştir.⁶ Hatta Hz. İbrahim'den intikal eden bazı ibadet ve gelenekler yerine getirilirken bile Araplar, putperestlik ve şirk unsurlarından kendilerini soyutlayamazlardı. Örneğin Yesribli hacılar Kâbe'yi tavaf edip Arafat'ta vakfe yaptıktan ve Mina'daki görevlerini yerine getirdikten sonra Menât adlı putun yanına giderek tıraş olurlar ve ona saygıda bulunurlardı.⁷

İnsanlar doğdukları andan itibaren kendilerini putların çevrelediği bir ortamda bulmuşlar ve yakınlarında bulunanlar da hem yaşayarak hem de eğiterek onların bu sistemi benimsemelerinde ve ona uygun duygu ve düşünceye sahip olmalarında birincil görevi üstlenmişlerdir. Bu sebeple giydiği kıyafet, beslendiği gıda, teneffüs ettiği hava ve kokladığı koku şirk unsurlarıyla bezenmiş kişi veya kişilerden farklı duygu ve düşünce geliştirmelerini beklemek oldukça zordur. Çünkü bunun gerçekleşmesine hem sistem müsaade etmez hem de bu düzenin koruyucuları alternatif eylemlerin yeşermesine tepkisiz kalmazlar. Böylece aykırı sesler ve düzenin devam etmesini sağlayan çarklara zarar vermeye çalışanlar çeşitli engellerle karşılaşır.

Böyle sert yapı içerisinde farklı inançlara hoşgörülü davranılır, fakat onların sisteme muhalif hareketlerine göz yumulmazdı. Bu bağlamda Mekke toplumunda Hanîf olarak bilinen, yani Hz. İbrahim'in getirdiği dine göre yaşamaya çalışan ve kavminin dinine muhalefet eden, içki içmeyen, putlar adına kesilen etleri yemeyen, putlara tapmayan ve zina yapmayan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Varaka b. Nevfel, Osman b. Huveyris, Ubeydullah b. Cahş, annesi Ümeyme b. Abdülmuttalib, Zeyneb bint Cahş, Kus b. Sâide gibi bazı kişiler yaşam tarzlarına ve inanç

⁶ İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, 64.

⁷ Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *es-Sîretü'n-Nebeviyye fî Davi'l-Kur'ân ve's-Sünne* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009), 1: 70-72.

yapılarıyla toplumdaki ayrılmaktaydılar.⁸ Ancak onlar, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl gibi halkın inançlarını eleştiren ve onları putperestlikten uzaklaştırmaya çalışanlara sert davranmaktan geri durmamışlar, hatta onlara Mekke toplumunda yaşama hakkı bile tanımamışlardır.⁹ Bu kişiler arasında Zeyd b. Amr'ın önemli bir konumu bulunmaktadır.¹⁰ O, Yahudiliği ve Hıristiyanlığı benimsemeyip kavminin dininden/putperestlikten de uzak durarak kan ve ölü eti yemekten kaçınan ve: *"Koyunu Allah yarattı. Gökten onun için su indirdi. Yerden onun için ot bitirdi. Onu keserken niçin Allah'tan başkasının adını anıyorsunuz"* diyerek putlar adına kurban edilen hayvanların etinden asla yemezdi. Kız çocuklarının diri diri gömülmesine karşı çıkar ve bir kişi kendi kızını diri diri toprağa gömmek istediğinde ona: *"Bunu öldürme, bana ver, ben kendisine bakarım, büyüdüğünde istersen geri alırsın, istersen bırakırsın"* diyerek bu âdete karşı çıktığını gösterirdi. Ayrıca o, Kâbe'de namaz kıldığı esnada: *"Benim Rabbim, İbrahim'in Rabbidir. Benim dinim İbrahim'in dinidir"* diyerek kavmini yaptığı yanlışlıklarından dolayı eleştirirdi. Yaşlı biri olan Zeyd b. Amr bir gün Kâbe'ye yaslanarak: *"Ey Kureyş Topluluğu! Allah'a yemin ederim ki, içinizde benden başka İbrahim'in dini üzerinde olan yoktur. Ey Allah'ım! Yönlerin hangisinin senin için daha sevimli olduğunu bilseydim, o tarafa yönelerek sana ibadet ederdim. Fakat bunu bilemiyorum"* diyerek avuçlarına secde etti veya bineğinin üzerinde secde etti.¹¹ İbnü'l-Kelbî onun Câhiliye döneminde tek başına ibadet ettiğini, putlara tapmadığını belirttikten sonra: *"Lât'ı da Uzzâ'yı ve bütün putları terk ettim. Kuvoetli olan böyle yapar. Bundan böyle ne Uzzâ'ya ne onun iki kızına inanırım ne de Ganemoğullarının iki putuna giderim. Hubel'i de ziyaret etmem. O, aklımın ermediği çağda bize ilahtı"*¹² dizelerini söyleyerek artık putlara tapmadığını yüksek sesle dillendirmeye çalışmıştır. Allah'ın birliğine inanan ve onların içinde bulunduğu yaşantıdan uzaklaşarak kendilerini protesto eden Zeyd, bu tutum ve davranışlarından dolayı amcası Hattâb tarafından eziyete maruz kalmaktaydı. Hatta o, Zeyd'i Mekke'nin yukarı taraflarına götürüp Kureyş'in ayak takımı ve beyinsizlerine teslim ederek: *"Sakın, bunun Mekke'ye girmesine müsaade etmeyin"* diye sıkı sıkı tenbihte bulunurdu. Yani Zeyd b. Amr, yaptıklarından dolayı âdeti Mekke'den kovulmuş ve Mekke'ye üç mil uzaklıkta bulunan Hirâ dağı bölgesinde yaşamaya başlamıştır. Buna rağmen o, onlardan gizli bir şekilde Mekke'ye giriyor, fark edilince de dışarı çıkarılıyordu. Onlar, dinlerini bozmasından veya kendilerinden birinin ona uymasından korktukları için ona çok eziyet ediyorlardı. Bütün bu eziyetlere rağmen Zeyd b. Amr söz ve davranışlarından asla dönmemiş, hak dini aramak için çeşitli bölgelere seyahatlerde bulunmuştur.¹³

⁸ Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah (Konya: Hayra Hizmet Vakfı, 1981), 95; Ebü'l-Fidâ b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1994), 2: 234, 242.

⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 242.

¹⁰ Ebü Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 150.

¹¹ Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Basıyeri yok, Dâru İbn Kesîr, basım tarihi yok), 1-2: 224-225; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 242.

¹² İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, 51.

¹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1-2: 229-231; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 242.

Kurulu düzenler ve ideolojiler, kendilerine alternatif bir düşüncenin filizlenip yeşermesine ve kök salarak geniş sahalara ulaşmasına izin vermedikleri için yıllar içerisinde oluşmuş ve sâkinleri tarafından benimsenmiş olan yapılarının değiştirilmesine kayıtsız kalmazlar. Bu sebeple Mekke toplumu atalarından devraldıkları din, örf, âdet, gelenek, görenek gibi kültürel mirası en iyi şekilde koruyarak gelecek nesillere aktarmanın gayreti içerisinde hareket etmeyi, atalarına bir saygı olarak değerlendirdikleri için bu manevî dinamiklere karşı çıkanlara asla taviz vermemişlerdir. Bu sebeple ona karşı çıkanların başında amcası gelmekteydi. Putperestliği ile ön plana çıkan Mekke/Kureyş toplumunda kabilevî eğilimler belirleyici olduğundan farklı fikirleri savunanlara karşı tepkilerin hemen kendini göstermesi olağan bir durumdur. Bu küçük yapıdaki toplumlarda farklı düşünce ve fikirlerle ortaya çıkanlar öncelikle en yakınları tarafından uyarılırlar, eğer bu duruşlarında her hangi bir değişme olmuyorsa, daha sert tedbirler alarak toplum içerisinde onlara yaşama hakkı tanınmazlardı. Bu gerçeği bilenler farklı duygu ve düşüncelerini açıklamaktan kaçınırken, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl gibiler ne pahasına olursa olsun, tutum ve davranışlarını ortaya koymaktan asla çekinmezlerdi.

2-Hz. Peygamber'in Putperestlik İnancı Karşısındaki Tavrı

Hız. Peygamber doğduğu esnada kendisini şirk unsurlarıyla bezenmiş bir ortamda bulmuştur. Hatta onun, doğduktan kısa bir süre sonra dedesi Abdülmüttalib tarafından paganist toplumun önemli bir tanrısı olan ve Kâbe'de bulunan Hubel putunun önünde Allah'a dua edilerek ve şükredilerek ismi konmuştur.¹⁴ Doğumundan itibaren müşrik bir toplum içerisinde yaşayan Allah Rasûlü'nden risâlet sonrasında bütün unsurlarıyla paganist sisteme karşı gösterdiği refleksin aynısını, peygamberliğine kadar geçen süre içerisinde de sergilediğini iddia etmek ve o dönemde başından geçen olayları nübüvvet sonrası döneme kıyasla değerlendirmek, tarihi geriden okuyarak gerçekleri görmezden gelmektir. Resûlullah'ın müşrik bir toplumda yetiştiğini asla gözden kaçırmamak gerekir. Çünkü onun böyle bir ortamda doğması ve yetişmesi, peygamber olmasına engel olmamıştır. Tevhid inancından yoksun olan annenin, dedenin ve en yakınların, çocuklarına veya yetiştirdiği kişilere İslâm'ın öngördüğü şekilde eğitim vererek onları yetiştirmeleri mümkün değildir. Kaldı ki kaynaklarda Resûlullah'ın bu yönde eğitim aldığı belirten rivayetler mevcut değildir. Ancak Allah Rasûlü'nün bir müşrik gibi yaşadığını da söylemek mümkün değildir. Dinî duygulardan ve ahlakî özelliklerden mahrum toplumlarda yetişen insanların genelini olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olduklarını, onların aşağılık davranışlarda bulduklarını iddia etmek doğru olmaz. Böyle toplumlarda da üstün ahlaka, fazilete, erdeme sahip olan ve herkes tarafından takdir edilen davranışlarda bulunan kişilerin mevcudiyeti garipsenecek bir durum değildir. Çünkü Hz. Peygamber câhiliye toplumunda yetişmesine rağmen üstün ahlakî özelliklere sahip

¹⁴ İbn İshâk, *Sıratü İbn İshâk*, 22; Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 1: 82-83.

olan, erdemli ve faziletli davranışlar sergileyen biri olarak bilinmekteydi. Hatta o, halk içerisinde “*el-Emîn*”¹⁵ olarak tanınmaktaydı. Ancak kaynaklarda Allah Rasûlü'nün nübüvvetine kadar geçen süre içerisinde yaşadığı toplumun inançlarını, örf ve âdetlerini, gelenek ve göreneklerini eleştirdiğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yani Hz. Muhammed, peygamberliğine kadar toplum içerisinde normal bir birey gibi yaşamaya devam etmiştir. Hatta Hz. Peygamber nübüvvetin ilk yıllarında bile vahiy çerçevesinde konjonktürel şartlar gereği Necm sûresinin nâzil olduğu döneme kadar putlar aleyhine bir eleştirisi söz konusu değildir (en-Necm 53/21-23). Çünkü Necm sûresi risâletin 3. veya 4. yılında nâzil olmuştur.¹⁶

Hz. Peygamber'in nübüvvete kadar Câhiliye toplumu içerisinde bir birey olarak yaptıkları faaliyetlere ana hatlarıyla bakmak, onun yaşamı ve dinî yapısı hakkında bizlere bir fikir verecektir.

1- Mekkelilerin senelik bayramı olarak kabul edilen Buvâne bayramında yöre halkı putların önünde toplanarak kurban keserek onlara ta'zimde bulunurlardı. Hz. Peygamber her sene bir bahane bularak hoşlanmadığı bu bayrama katılmaktan kaçınırdı. Ancak amcası Ebû Tâlib ve halaları onun bu hareketini bir başkaldırı olarak değerlendirerek kendisine baskı yapınca Allah Rasûlü bu bayrama katılmak zorunda bırakılmıştır. Fakat bayram başlayınca o, yüzü bembeyaz, titreyerek amca ve halalarının yanına gitmişti. Onlar, ona niçin bu halde olduğunu sorunca Hz. Peygamber: “*Ben puta doğru yaklaşınca, uzun boylu beyaz bir adam bana görünerek: “Ey Muhammed! Arkandaki puta dokunma”* diye seslendi. Hz. Peygamber'in bu halini gören amca ve halaları artık onu bir daha böyle bayramlara katılmaya zorlamamışlardır.¹⁷ Ancak bu rivayet, “*Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önce bile putlardan korunduğu*” düşüncesini hâkim kılmak için inşa edilip kurgulandığı izlenimini vermektedir.

2- Hz. Peygamber bir gün çocuklarla oynarken oyunun gereği olarak taş taşımak durumunda kalmıştır. Diğer çocukların yaptığı gibi omuzu taştan yaralanmasın diye izarını/üzerinde bulunan giysiyi omuzuna atmak isteyince avret mahalli açılır. Bunun üzerine göremediği birisi ona sert bir yumruk vurarak: “*İzarını bağla*” diye uyarıda bulunmuştur.¹⁸ Bunun bir benzeri Hz. Peygamber otuz beş yaşlarında Kâbe'nin tamiri esnasında taş taşırken de yaşanmıştır.¹⁹ Bu iki olayla Resûlullah'ın peygamberlik dönemindeki hayatı dikkate alınarak nübüvvet öncesi yaşamının da İslâm üzere olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Halbuki bu tarz hareketlerin, yaşanan toplumun örf ve âdetlerine göre meydana geldiğini

¹⁵ Ebu'l-Ferec Nuruddin Ali b. İbrahim b. Ahmed el-Halebî, *İnsânü'l-Uyûn fi Sireti Emîni'l-Me'mûn* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013), 1: 178.

¹⁶ Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Sürelerinin Kimliği* (İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011), 364.

¹⁷ Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğâzi ve's-Şemâilî ve's-Siyer* (Beirut: Dâru İbn Kesîr, 1992), 1:110-111; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, 1:179.

¹⁸ Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, 1: 178.

¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1: 145; Buhârî, “Menâkıb”, 25; Müslim, “Hayz”, 76-77; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 295, 310, 333, 380; Abdurrahman es-Süheylî, *er-Ravdü'l-Ünüf* (Yayınevi, basım yeri ve tarihi yok), 1: 208-209; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, 1: 108-110.

söylemek daha uygun olur. Ayrıca bu yaklaşımları dinle bağdaştırmak, toplumsal gerçeklerle örtüşmez.

3- Hz. Peygamber, amcası Ebû Tâlib'in himayesinde kalırken aileye yük olmamak ve aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla bir kaç kırat (gümüş para) karşılığında Mekke'de çobanlık yapıyordu.²⁰ Bu bağlamda o arkadaşıyla beraber koyunları güderken arkadaşına: “*Sen koyunlarıma sahip çık, ben şu eğlenceleri bir göreyim, daha önce hiç görmedim, sonra ben senin koyunlarına bakarım sen gider görürsün*” diyerek eğlence yerine doğru ilerledi ve az bir mesafe kala bir yere oturduğunda orada uyuya kaldı. Uyandığında hiç kimse kalmamış, herkes eğlence yerini terk etmişti. Başka bir zamanda da aynı niyetini gerçekleştirmek üzere tekrar eğlence yerine gitmek için yola çıktı. Ancak eğlence yerine ulaşmadan oturduğu yerde uyuya kaldı ve eğlenceye katılmadı. Bundan sonra Allah Rasûlü bir daha böyle bir şeye teşebbüs etmedi. Böylece Allah, onu Câhiliyenin olumsuz eylemlerinden korumuştur.²¹ Küçük bir çocuğun eğlenceye katılma isteğini; “*Allah, çocuğu uyutarak engel oldu*” diyerek bu hadiseyi nübüvvete hazırlık olarak değerlendirmek uygun değildir. Çünkü ister küçük yaşlarda olsun, isterse de ilerleyen yaşlarda olsun herkesin içerisinde bu ve buna benzer duygular bulunmaktadır. Resûlullah da küçük yaşlarda bu duygusal isteğini yerine getirmek amacıyla düğüne katılmak istemiş, ancak çobanlık yapması onu yorgun düşürdüğünden dolayı oturduğu yerde uyuya kalmıştır. Eğer Hz. Peygamber uyuya kalmasaydı, o eğlenceye katılırdı ve bu durum, nübüvvet döneminde onun aleyhine bir delil teşkil etmezdi.

4- Hz. Peygamber on dört, on beş veya yirmi yaşlarındayken Kureyş ve Kinâne kabileleriyle, Kays-ı Aylân ve müttefikleri arasında meydana gelen Ficâr savaşına katılmıştır. Kinâne kabilesinden Berrâd b. Kays'ın, Hevâzin kabilesinden Urve b. Utbe'yi bir ticari rekâbet üzerine öldürmesi neticesinde, Hevâzin kabilesinin, Kureyş ve müttefiklerine saldırıp Harem bölgesine kadar girmesi üzerine çıkan bu savaşı Kureyş ve müttefikleri kazanmıştır. Resûlullah bu savaşa amcalarıyla birlikte katılmış ve düşman saflarından gelen okları amcalarına vermek suretiyle geri hizmette bulunmuştur.²² Hamidullah, bu savaşta Hz. Peygamber'in meşhur savaşçı Ebû Berâ isimli bir şahsı mızrağı ile yaraladığını belirtmektedir.²³

5- Ficâr savaşından sonra Mekke'de güvenlik sorunu ortaya çıkmıştı. Hz. Peygamber yirmi yaşındayken Hâşim, Teym, Zühre, Esed ve Muttaliboğulları, Zübeyr b. Abdülmuttalib'in teşebbüsleriyle Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplanarak “*Zulme uğrayanların haklarını zalimlerden alıncaya kadar mücadele*

²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1: 100.

²¹ İbn İshâk, *Sıratü İbn İshâk*, 58-59; Ebû Ca'fer Muhammed b. Ce'fer et-Taberî, *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mülûk* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1: 520; İzzüddin Ebû'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Keram Muhammed b. Muhammed b. Esîr, *el-Kamil fi't-Târîh* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1979), 2: 38; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, 1: 108-110.

²² İbn Hişâm, *es-Sıretü'n-Nebeviyye*, 1-2: 184-187; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1: 101-102; Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), 1: 94-96; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, 1: 113; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 293-294.

²³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1993), 1: 52.

edeceklerine, Mekke halkından ve Mekke'ye dışarıdan gelenlerden haksızlığa uğrayanların yanında yer alacaklarına ve zalimden hakkını alıncaya kadar mazlumunu destekleyeceklerine'' dair karar almışlardır. Ticaret yapmak amacıyla Mekke'ye gelen Zübeyd kabilesinden bir şahıs Âs b. Vâil'e mal satar, fakat Âs b. Vâil aldığı malın ücretini ödemez. Zübeydli tüccar sattığı malın bedelini almak için Ahlâf kabileleri olarak bilinen Abdüddâr, Mahzûm, Cumâh, Sehm ve Adiyoğullarına müracaat eder, fakat onlar bu tüccara yardım etmezler. Bunun üzerine tüccar Hilfü'l-Fudûl üyelerine gelerek yardım talebinde bulunur. Cemiyet üyeleri Âs b. Vâil'den, Zübeydli tüccara vermesi gereken ücreti alarak sahibine iade ederler. Hz. Peygamber bu antlaşmadan: "Ben, Abdullah b. Cüd'an'ın evinde yapılan bir antlaşmaya katıldım. Bu antlaşmayı güzel ve kızıl develere değişmem. İslâmî dönemde de böyle bir antlaşmaya çağrılırsam, mutlaka katılırım" diyerek övgüyle bahsetmiştir.²⁴

6- Hz. Peygamber, Mekke toplumunun örf ve âdetlerine uygun olarak yaklaşık olarak yirmi beş yaşlarındayken tüccar hanımefendi olarak bilinen ve yaklaşık olarak 25-46 yaşları arasında olan Hatice bint Huveylid ile evlenmiş²⁵ ve bu evliliğinden de dört kızı ile iki erkek çocuğu dünyaya gelmiştir.²⁶

7- Resûlullah ticaretle uğraşan bir toplum içerisinde doğup yetiştiği için onun da bu sahada çalıştığı bilinmektedir. O, daha küçük yaşlardan itibaren amcalarıyla birlikte bu faaliyetin içerisinde bulunmuştur. Hz. Peygamber 9-12 yaşlarındayken ilk olarak amcası Ebû Tâlib ile birlikte Şam kervanına katılmış ve burada bazı tecrübeler kazanmıştır. Daha sonra da diğer amcalarıyla birlikte çeşitli yerlere ticarî faaliyette bulunmak için gittiği belirtilmektedir. O, Hz. Hatice ile evlenmeden önce de onun kervanlarının başında Şam'a gitmiş ve buradan da önemli kazanımlar elde ederek Mekke'ye dönmüştür.²⁷ Bu kadar ticaretle yoğun bir şekilde iştigal eden birisinin Mekke'de ticarethanesinin bulunması garipsenecek bir durum değildir. Hz. Peygamber'in ticareti Mekke ile sınırlı kalmamış, Umman, Bahreyn, Habeşistan, Yemen ve Şam bölgelerine ticarî faaliyetlerde bulunmak için seyahatler gerçekleştirmiştir.²⁸

8- Allah Rasûlü otuz beş yaşındayken Kâbe tamir edilmiştir. Yağmur yağdığı zaman çer-çöp yağmurla birlikte Mekke'ye iniyordu. Sel, Mekke'nin yukarisından girer, Kâbe'ye kadar gelirdi. Kâbe'nin duvarları sel suları yüzünden çatlayınca Kureyş onun yıkılmasından korktu. Ayrıca Kâbe'den bir süs eşyası, bir inci ve bir de altından işlemeli bir ceylan heykeli çalınmıştı. Kâbe'nin tamiri gündeme geldiği esnada Bizanslılara ait bir gemi Şuaybe denen yerde fırtınaya tutularak parçalanmıştı. Bunu haber alan Kureyşliler Velîd b. Muğîre başkanlığında

²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1-2: 133-142; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1: 103; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2: 41-42; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 295-297.

²⁵ İhsan Arslan, *Hz. Peygamber'i Doğru Anlamak II* (İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2018), 191-193.

²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1: 105-107; Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1: 521-522; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 297-299.

²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1-2: 187-192; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1: 103-105; Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1: 521-522; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 297-299.

²⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 48; Ahmet Turan Yüksel, "Bir Tacir Olarak Hz. Peygamber", *Diyanet İlmî Dergi Peygamberimiz Hz. Muhammed-Özel Sayı- 2*. Baskı (Ankara 2003): 138.

bir elçilik heyetini bölgeye göndererek gemide bulunan keresteleri satın aldılar. Ayrıca Kâbe'nin onarımında yardımcı olması için inşaat ustası Bâkûm isimli bir kişiyi de berberlerinde getirmişlerdi. Kâbe'nin onarımında Resûlullah da omuzunda taş taşıyarak çalışmalara katılmıştır. Hatta o, taşlar omzunu kesmesin diye izarını omuzuna atınca avret mahalli görünmüş ve: “*Avret yerlerini ört!*” diye bir uyarı gelince birden yere yığılmıştı. Bunun üzerine amcası Ebû Tâlib: “*Yeğenim, izarını başının üzerine koy!*” diyerek yeğenini uyarmıştır. Kâbe'nin tamiri bitirildikten sonra Hacerülesved'i²⁹ yerine koymak için kabileler arasında tartışma çıktı, ancak Ebû Ümeyye b. Muğîre'nin teklifiyle harem bölgesine girecek olan kişinin kendilerine hakemlik yapmasını kararlaştırdılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber Harem bölgesine ilk giren kişi olması hasebiyle hakem olarak her kabilenin Hacerülesved'in yerine konulmasına iştirak etmesini sağlamış, ancak onu yerine kendisi koymuştur.³⁰

9- Küçük yaşlarda Mekke'ye köle olarak getirilen Zeyd b. Hârise, Hâkim b. Hizâm tarafından halası Hatice adına dört yüz dirheme satın alınmış ve Hz. Hatice de Hz. Peygamber ile evlendikten sonra onu eşine hediye etmiştir. Zeyd b. Hârise, Resûlullah'tan gördüğü iyi muamele nedeniyle ailesini değil, onu tercih edince Hz. Peygamber, onu Kâbe'nin Hicr denilen yerine çıkartarak: “*Ey burada hazır olanlar! Zeyd benim oğlumdur. Ben ona varisim, o da bana varistir!*” diyerek onu evlatlık edinmişti. Bu olaydan sonra o, konuyla ilgili âyet gelinceye kadar (el-Ahzâb 33/37) “*Zeyd b. Muhammed!*” olarak çağrıldı.³¹ Bu şekilde Hz. Peygamber içinde bulunduğu toplumun örfüne göre hareket etmiştir. Hatta bu dönemde evlatlık edinilen kişi, öz oğul gibi telakki edilirdi ve onun eşyle evlenilmesi yasaktı. Bu gelenek Zeyneb bint Cahş, Zeyd b. Hârise'den sonra Hz. Peygamber ile evlenince kaldırılmıştır.³² Yani Hz. Peygamber doğup büyüdüğü ve içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olduğundan, vahiy gelmeden önceki dönemde kavminin dinî yaşayışına göre hayatını devam ettirmesinde hiçbir sakınca yoktur.³³ Eğer Hz. Peygamber vahiy gelmeden önce toplumun örf ve âdetlerine göre yaşamayıp Zeyd b. Amr gibi davranarak geleneği eleştirseydi, Zeyd b. Amr'ın başına gelenler de onun başına gelir ve şehirden sürgüne gönderilebilirdi. Ancak böyle bir olay yaşanmamıştır.

10- Resûlullah, nübüvvetinden beş sene önce atalarının geleneği doğrultusunda her yılın Ramazan ayında Hirâ mağarasına gitmeyi alışkanlık haline getirmişti. O, Hirâ mağarası dönüşünde Kâbe'yi yedi veya daha fazla tavaf ettikten sonra evine giderdi.³⁴ Buhârî, Hz. Peygamber'in burada kaldığı süre içerisinde ibadet ettiğini “*Tehannüs!*” kelimesiyle ifade etmektedir.³⁵ Daha önceleri bu

²⁹ Geniş bilgi için bkz. Ali Osman Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 143-148.

³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1-2: 192-197/115-117; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 1: 103-105; Taberî, *Târîhu'r-Rusiül ve'l-Miülük*, 1: 523-526; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2: 302-307.

³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3: 29-31.

³² İhsan Arslan, *Hz. Peygamberi Doğru Anlamak III* (İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2019), 83-102.

³³ İsrâfil Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 304.

³⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1-2: 236.

³⁵ Buhârî, “*Bed'ü'l-Vahy!*”, 1.

mağaraya Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ve Abdülmuttalib b. Hâşim'in de geldiği belirtilmektedir.³⁶ Yani şehrin havasından bunalarak Hirâ mağarasında uzlete çekilerek tefekkür, tedebbür ve tezekkürde bulunmak sadece Hz. Peygamber'e has bir durum değildir. Allah Rasûlü bu faaliyeti herhangi bir çıkar elde etmek amacıyla yapmamış, atalarının geleneği doğrultusunda icra etmiştir. Resûlullah'ın nübüvvetten önce beş yıl boyunca Ramazan aylarında Hirâ mağarasına gidip gelmesini, risâlete hazırlık dönemi olarak değerlendirmek doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber'in bu yönde bir beklentisi olmadığı gibi, kendisinin gelecekte bir peygamber olacağından da habersizdi.

11- Mekkeliler Câhiliye döneminde Âşûrâ günü oruç tutarlardı. Hz. Peygamber de câhiliye döneminde Âşûrâ günü oruç tutardı.³⁷ Hz. Peygamber câhiliye döneminde yaşadığı toplumun örf ve âdetlerine göre hac ibadetini yerine getirirken Arafat'ta devesinin üzerinde kavminin arasındayken onlarla birlikte Allah'tan başarı dilerdi.³⁸

12- İbnü'l-Kelbî, Hz. Peygamber'in: "*Ben kavmimin dini üzereyken Uzzâ adlı puta boz bir koç hediye ettim*" dediğini belirtmektedir.³⁹ İbnü'l-Kelbî⁴⁰ bu rivayeti kimden aldığını belirtmeksizin yani her hangi bir senet zikretmeksizin rivayet etmektedir. Biz, bu rivayeti sadece İbnü'l-Kelbî'nin eserinde bulabilmekteyiz. Ancak böyle önemli bir bilgiyi senet ve ravi belirtmeksizin rivayet etmek, rivayet konusu olan olaya ciddi anlamda gölge düşürmektedir. Sadece bu rivayetten hareketle Hz. Peygamber'in putlara kurban sunduğunu söylemek doğru olamayacağı gibi ilmî de değildir. Tek bir rivayetten hareketle Hz. Peygamber'in risâlet öncesinde putlara kurban kestiğini veya tazimde bulunduğunu varsaymak inandırıcı değildir.⁴¹ Hamidullah, İbnü'l-Kelbî'nin bu rivayetini: "*İslâm öncesinde Hz. Muhammed az kalsın bir put önünde kahverengi tüyleri olan bir koyunu kurban olarak kesecekti*" şeklinde farklı formata sokarak vermektedir.⁴² Bu rivayeti bu şekilde değerlendirmek yerine, bir tek rivayet üzerinden kesin bir kanaate varmanın doğru olmayacağını söylemek daha yerinde bir yaklaşımdır.⁴³

Hz. Peygamber şirk unsurlarının hâkim olduğu bir toplumda yetiştiğinden dolayı en yakınlarının örf ve âdetlerine, gelenek ve göreneklerine hatta dini yapılarına göre hareket etmesi, onun için ayıplanacak ve ileride kendisi için bir problem oluşturacak bir konu olmasa gerek. Çünkü insan doğal olarak yetiştiği çevrenin etkisi altındadır. Bu olay yaşanmışsa, risâlet öncesi meydana gelmiştir. Ancak Allah Rasûlü, peygamberlik öncesi dönemde bir müşrik gibi yani bir putperest gibi asla yaşamamıştır. Bu meyanda hiçbir kaynakta bilgi de mevcut

³⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 101; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1: 80, 97; VII, 156; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 72-73.

³⁷ Buhârî, "Savm", 69.

³⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 76.

³⁹ İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, 48.

⁴⁰ Ali Osman Ateş, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber ile ilgili İddialarına Cevaplar* (İstanbul: Beyan yayınları, 1996), 90-93.

⁴¹ Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, 305.

⁴² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 49.

⁴³ Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, 305.

değildir. O, yaşadığı toplumun kötü alışkanlıklarından olabildiğince kendisini korumuş ve ahlakî vasıfları olan davranışlar içerisinde bulunmaya gayret etmiştir. Ayrıca o, toplum içerisinde faziletli, erdemli, üstün ahlaka sahip ve güvenli olma özellikleriyle temayüz etmiştir. Zaten o, peygamberliğini ilan edince şiddetle kendisine karşı çıkanların: “*Sen daha önce olumsuz davranışlarda bulunuyordun ve putlara tapmaktan da kendini alıkoyamıyordun*” şeklinde itirazlarıyla asla karşılaşmamıştır. Bu süreçte onu karalamak, itibarsızlaştırmak için her türlü kara propagandayı yürütenlerin önceki yaşamında meydana gelen olumsuzlukları gündeme getirmemeleri imkânsızdır. Şu kadar var ki, Resûlullah’ın eylem ve fiillerinin Müslümanlar için bağlayıcı olduğu dönem, nübüvvet sonrasındır. Bu sebeple onun, risâlet öncesi davranışları, toplum içerisinde erdemli ve faziletli insanların yaptıkları fiiller çerçevesinde değerlendirilmelidir. Hz. Peygamber’e isnat edilen bu ve bunun gibi rivayetleri belirtmek, onun kusurlarını ve hatalarını ortaya çıkarmak şeklinde asla değerlendirilmemelidir. Asıl olan, onun bir insan olarak yaşamış olduğu çevredeki algıyı belirtmektir.

13- Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, vahiy gelmeden önce Beldeh Vadisi’nin alt tarafında Hz. Peygamber ile karşılaştı. Resûlullah, Zeyd b. Amr’ı içinde et bulunan bir sofraya davet etti. Ancak Zeyd: “*Ben, sizlerin putlar adına kestiklerinden yemem. Ben ancak Allah adına kesilenleri yerim*” diyerek daveti kabul etmedi.⁴⁴ İbn İshâk ve İbn Kesîr’in rivayetlerine göre Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Resûlullah, Zeyd b. Hârise ile yemek yerken onlara uğradığı ve Allah Rasûlü onu yemeğe davet edince: “*Ey kardeşimin oğlu! Ben putlar adına kesilen şeyleri yemem*” diyerek daveti kabul etmediğini belirtmektedirler.⁴⁵ Ancak İbn İshâk’ın rivayetinin devamında bu olaydan sonra Hz. Peygamber’in putlar adına kesilen şeylerden uzak durduğu rivayet edilmektedir.⁴⁶ Bu rivayette Hz. Peygamber’in et yediğinden bahsedilmemektedir. Ayrıca böyle eti yeme eylemi olduysa da, bu, vahiy gelmeden öncedir ve Allah Rasûlü henüz helal ve haramı tebliğ etmekle görevlendirilmemiştir.

Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr* bölümünde aynı olayı farklı şekilde şöyle rivayet etmektedir: “*Hz. Peygamber vahiy gelmeden önce Beldeh Vadisi’nin alt tarafında Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ile karşılaştı. Burada Resûlullah yemeğe davet edildi. Ancak Hz. Peygamber yemek yemeği kabul etmedi. Zeyd b. Amr ise, ben, putlar adına kesilenleri yemem. Ben ancak Allah’ın adının anılarak kesildiği şeyleri yerim*” diyerek o da daveti kabul etmedi. Hatta Zeyd, Kureys’i kestiklerine karşı şöyle diyerek eleştiriyordu: “*Koyunu Allah yarattı, onun için gökten su indirdi ve onun beslenmesi için de yerden otu bitirdi, buna rağmen sizler onu, Allah’ın ismi dışındakiler adına kurban ediyorsunuz.*”⁴⁷ Bu rivayette sofraya çağırılan Hz. Peygamber’dir ve sofradaki yemek hakkında bilgi verilmez. Buna rağmen Allah Rasûlü rivayete göre hiç gerekçe belirtmeksizin daveti kabul

⁴⁴ Buhârî, “Zebâih”, 16.

⁴⁵ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 98.

⁴⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 98.

⁴⁷ Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensâr”, 24.

etmemiştir. Zeyd'e gelince, birinci rivayette olduğu gibi gerekçe belirterek daveti reddetmiştir. Buhârî, Zebâih babında Hz. Peygamber'in, Zeyd b. Hârise ile birlikte ibadet edilmeyen ve put özelliği olmayan ve sadece hayvan kesilen taşın üzerinde bir koyun kurban ettiğini ve onu pişirdikten sonra Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ile karşılaştıklarını, Zeyd'in kendisine ikram edilen eti: "*Ben, Allah'ın adının anılmadığı ve putlar adına kesilen şeyleri yemem*" diyerek reddettiğini belirtmektedir.⁴⁸ Ancak Hamidullah aynı olayı, Zeyd b. Hârise'nin putlar adına bir koyunu kurban ettiğini ve Resûlullah ile karşılaşınca ona ikram ettiğini ve Hz. Peygamber'in: "*Ben, Allah'ın adının anılmadığı şeyleri yemem*" diyerek ikramı reddettiği şeklinde belirtmiştir.⁴⁹ Asıl metinde "*Ben, Allah'ın adının anılmadığı ve putlar adına kesilen şeyleri yemem*" diyen kişi Zeyd b. Amr'dır ve Hz. Peygamber'in de kurban kestiği belirtilmektedir. Risâlet öncesini, nübüvvet sonrasına göre şekillendirmeye çalışmak kanaatimce doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber henüz İslâm'ın emir ve nehiyelerine muhatap olmamıştır. Bu sebeple onun peygamberlik öncesi hayatı genelde rutin olarak geçmiştir.⁵⁰

Hamidullah, asıl metinden uzaklaşarak yaptığı tercümeyle göre Hz. Peygamber'in bu tutumu karşısında "*Bu hadis de mi acaba aynı vakaya işaret ediyor? Her halükârda anlaşılıyor ki, bu genç gönül, etrafında cereyan eden olayların şuuruna varmaktaydı*" diyerek olay hakkındaki değerlendirmesini belirtmektedir.⁵¹ Hz. Peygamber putlar adına kurban edilmiş olsa dahi ister kendisine sunulan eti yesin, isterse yemesin, onun konumunda her hangi bir değişiklik meydana gelmez. Yani eti yemiş olması onun için ayıplanacak bir durum olmadığı gibi, ileride peygamberliğine de mani değildir. Ayrıca Resûlullah'ın putlar adına kurban edilen hayvanın etini yemesi, onun hiçbir ahlakî özelliğine, insanlık anlayışına olumsuz etkisi olmaz ve kişi İslâm öncesi dönemde yaptıklarından sorumlu değildir. Bu şahıs geleceğin peygamber namzedi bile olsa, durum değişmez. Çünkü Hz. Peygamber risâlet öncesi dönemde İslâm'ın temel ilke ve prensiplerine göre yaşamamaktadır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi hayatını, peygamberlik sonrasına göre düzenlemeye çalışmak ve rivayetleri yeniden İslâmî döneme uyarlayarak kurgulamak, ona bir üstünlük kazandırmaz.

3-Kur'ân'ı Kerîm'in Risâlet Öncesi Hz. Peygamber'in Hayatına Bakışı

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesinde dinî yapısının nasıl olduğu ve onun nasıl ibadet ettiği hakkında herhangi bir bilgiye yer vermez. İslâm'ın temeli olarak kabul edilen namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerin varlığı Câhiliye döneminde bilinmektedir. Kâbe'nin Mekke'de bulunması dolayısıyla hac ibadetinin hem Mekkeliler hem de çevredekiler için ayrı bir önemi vardı. Bu

⁴⁸ Buhârî, "Zebâih", 16; Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Osman ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994), 1: 87; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed el-Kastallânî, *İrşâdû's-Sâri li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), 12: 305.

⁴⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 49.

⁵⁰ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 106.

⁵¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 49.

ibadetleri hem müşrikler hem de Hanîf olarak bilinenler yerine getirmekteydi. Müşrikler ibadetlerine şirk unsurları karıştırırken, Hanîfler ise, mümkün olduğu kadar şirk unsurlarından uzak durmaktaydılar. İşte Hz. Peygamber, nübüvvetine kadar böyle bir ortamda yaşamıştır.

Her ne kadar Resûlullah'ın atalarından gelen şirk ve câhilî gelenekleri, âdetleri reddeden, Allah'ın birliği düşüncesine inanan ve Hz. İbrahim'in dini üzere veya Hz. İbrahim'in dini olarak zannettiği esaslara göre Allah'a ibadet eden veya onun aslını araştıran; aynı zamanda mensuplarının dalaleti, birbiriyle çekişmeleri, ayrı ayrı fırkalara bölünmeleri nedeniyle Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerine inanmayan kişilerden biri olduğu, Hacc'ın özelliklerini ve Kâbe'ye ait olan uygulamalarını şirk ve putperestlik şaibelerinden uzak bir şekilde yerine getirdiği ve onun bu tavrı da tevhidî esasa dayalı, dinî yönelişinden kaynaklandığı belirtilse de,⁵² Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi döneminde İslâmî ölçülere göre yaşamadığını: "*Seni dalalette (yolunu kaybetmiş/şaşırmış) bulup da doğru yola iletmedi mi?*" (ed-Duhâ 93/7) âyetiyle ortaya koymaktadır. Taberî, bu âyetin; "*Allah, seni, İslâm dışında bir din üzereyken buldu.*" şeklinde açıkladığını rivayet etmektedir.⁵³ Buna ilave olarak o; "*Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı?*"⁵⁴ (el-İnşirâh 94/2) âyetini yorumlarken onun belini büken yükünü; içerisinde bulunduğu şirk olduğunu nakletmektedir.⁵⁵ Râzî ise, İbn Kelbî'nin bu âyeti; "*Sen, sapık bir kavmin içinde kâfirdin de, Allah seni tevhide ilettiler*", Süddî'nin; "*Hz. Peygamber kırk yıl kavminin dini üzereydi*", Mücâhid'in; "*Sen, hidayetten uzak iken, Allah seni dinine iletmedi mi*" şeklinde açıkladığını rivayet etmektedir. Ayrıca aynı müellif, bazı kişilerin bu âyete; "*Hz. Peygamber işin başında mümin değildi. Allah'ın ona hidayet edip onu peygamber kıldı*" şeklinde yorumladıklarını belirtmektedir.⁵⁶ Yani Resûlullah, nübüvvet sonrasında yaşamış olduğu hayata benzer bir hayatı risâlet öncesi dönemde yaşamamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber yaşadığı toplumun geleneğine aykırı eylemler içerisinde bulunmamış ve bu yönüyle de sivrilmemiştir. Onu öne çıkaran özellikleri; dürüstlüğü, doğruluğu, güvenilirliği ve üstün ahlakî vasıflarıdır. Bu açıdan Allah Rasûlü risâlet öncesinde Mekke toplumunda ortalama bir hayat yaşamış, daha çok erdemli ve faziletli davranışlarıyla tanınmıştır. Bu vasıflara sahip olması, ona tebliğ sürecinde olumlu bir şekilde katkı sağlamıştır.

Hayat tarzı genel olarak yaşadığı toplumdakilerle benzerlik arz eden Hz. Peygamber, İslâmî dönemdeki dinî bilgilerden de yoksundu. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm: "*Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin.*" (eş-Şûrâ 42/52), "*Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki sen daha önce bunlardan habersizdin.*" (Yûsuf 12/3) ifadeleriyle kitap ve iman konusunda hiçbir şey

⁵² İzzet Derveze, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Mehmet Yolcu (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1995), 2: 38, 42.

⁵³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2010), 11: 617.

⁵⁴ İnşirâh: 94/2.

⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 11: 620.

⁵⁶ Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb* (Beyrut: İhyâüt-Türâsi'l-Arabî, 1402), 31: 197.

bilmediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kur'ân'ın bu beyanı, Hz. Peygamber'in risâlet öncesi dönemine ışık tutmaktadır. O halde Resûlullah'ın nübüvvet öncesi dönemde dinî konularda bilgili olduğunu iddia etmek, vahiyle çelişmektedir. Zaten Allah Rasûlü'nün risâlet öncesi dönemine vahiy çerçevesinde bakıldığında “*yolunu şaşırılmış olduğu, kitabı ve imanı bilmediği*” dışında hiçbir bilgiye rastlanılmamaktadır. Bu ilahî ilkeden hareketle onun nübüvvet öncesi hayatını, onu yüceltmek ve diğer peygamberlerden üstün olduğunu ortaya koymak için, (kendilerine göre) eksik kalan noktaları peygamberlik sonrası hayatına göre düzenlemeye ve kurgulamaya çalışmak beyhude bir uğraştır. Eğer Allah, onun peygamberlik öncesi hayatı hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgi vermeyi uygun görseydi veya tebliğ için gerekli olduğunu düşünseydi, o dönemi mutlaka vahye konu edirdi. Bu bağlamda Hz. Peygamber için en önemli nokta, peygamberliğine kadarki geçen dönemde toplum içerisinde insanî ve ahlakî özellikleriyle bilinmesidir. Bu açıdan onun hiçbir eylem ve fiili gelecekte peygamber olacağına dönük değildir. Zaten Kur'ân da bu konuya asla açık bir kapı bırakmamaktadır. Bu sebeple bu yönde Kur'ân'da bilgi olmadığından farklı kaynaklar devreye sokularak bu dönemdeki eksiklikler doldurulmaya çalışılmaktadır. Ancak Kur'ân merkezli konuya yaklaşıldığında bu anlatıların hiçbir geçerliliğinin olmadığı ortaya çıkacaktır. İnsanlar, Kur'ân'ın bildirdikleriyle yetinmeyi ilke ve prensip haline getirdiklerinde, alternatif bilgilere ihtiyaç duymayacaklardır.

Sonuç

İnsan doğduğu ve yetiştiği çevrenin etkisi altındadır. Onun gelişmesinde, karakter oluşumunda, kişilik kazanımında, duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde, insana ve hayata bakışında yaşanan çevre kişiyi sürekli bir şekilde etkilemektedir. Kişiyi yaşadığı çevreden bağımsız düşünmek neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in doğduğu çevrede putperestlik inancı, atalar kültü, kabilevî eğilimler ve ahlaki çöküntü ön plandaydı. Mekke toplumu Allah'ın varlığını bilmekle beraber putları kendilerini Allah'a yaklaştırmaları için aracı olarak görmekteydiler. Bu açıdan Mekke toplumunda paganist anlayış yayılmış, Kâbe'nin içi putlarla doldurulmuş, âdeta putperestlik inancı herkesin hayatına hâkim olmuştu. Ancak bu inanca karşı olan Hanîfler gibi insanlar da bulunmaktaydı.

Resûlullah böyle bir ortamda dünyaya gelmiş ve putperest inancını benimsemiş kişilerin eğitimi altında yetişmeye başlamıştır. Onun böyle bir eğitimden uzak durması veya etkilenmemesi oldukça zordur. Bu sebeple Allah Rasûlü, risâlet öncesi dönemde Mekke toplumunun örf ve âdetlerine, gelenek ve göreneklerine göre ortalama bir vatandaş gibi yaşamını sürdürmeye çalışan bir bireydir. Yaşadığı toplumda onu ön plana çıkaran özelliği, inanç yapısı değil, doğruluğu, dürüstlüğü, güvenilirliği ve üstün ahlaka sahip oluşudur. Ayrıca Hz. Peygamber'in câhiliye örfüne göre bazı fiil ve eylemlerde bulunması, onun için ayıplanacak ve kınanacak bir davranış değildir. Çünkü risâlet öncesi yapılan

davranışlar, İslâm'a göre değil, o günkü örfe göre değerlendirilmelidir. O, bu dönemde dedesi Abdülmuttalib ve Hanîflerden sayılan Zeyd b Amr b. Nüfeyl gibi Ramazan aylarında Hirâ mağrasına giderek uzlete çekilmiştir. Atalarından miras olarak gelen bu uygulamayı Resûlullah'ın yapmasını, geleneğin ifade ettiği gibi peygamberliğe hazırlık devresi olarak değerlendirmek uygun değildir. Çünkü Hz. Peygamber için nübüvvete hazırlık diye bir dönemden bahsetmek, vahye uygun değildir.

Resûlullah nübüvvet öncesi dönemde yaşadığı toplumun inanç yapısını eleştirmemiş, paganist sisteme karşı olumsuz bir tavır içerisinde de bulunmamıştır. Yani Allah Rasûlü toplumla barışık bir şekilde yaşamaya devam etmiştir. Resûlullah böyle bir hareket tarzı sergilerken, Hanîflerden sayılan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ise Mekkelilerin inanç sistemini eleştirmiş, onların tutum ve davranışlarının yanlışlığını her platformda şiddetli bir şekilde ortaya koymaya çalışmış, bunun bedeli olarak da hem baskı ve şiddete maruz kalmış hem de şehirden kovulmuştur. Hz. Peygamber de böyle bir tavır sergileseydi, onun başına da aynı şeylerin gelmesi ihtimal dâhilinde olurdu. Eğer Resûlullah risâlet öncesi dönemde toplum ile çatışma halinde olsaydı, nübüvvetle görevlendirildiği zaman kendini ifade etmekte ciddi problemler yaşardı.

Hz. Peygamber'in câhiliye döneminde putlar adına kurban edilen koyunun etinin bulunduğu sofrada oturması veya Uzzâ putuna boz bir koyunu hediye olarak sunması, peygamberliğe engel bir durum olmadığı gibi, eksiklik olarak da değerlendirilmemelidir. Çünkü her şeyden önce Allah Rasûlü risâlet öncesi dönemde vahye muhatap olmamış, haram ve helalleri tebliğ etmekle de görevlendirilmemiştir. Bu sebeple Resûlullah'ın hareketlerinin bağlayıcılığı, nübüvvetten sonraki dönem için geçerlidir. Hz. Muhammed peygamber olmadan önce Yahudi, Hristiyan, Hanîf veya müşrik değildi, ancak o, faziletli, erdemli, kaliteli, sorumluluk sahibi, doğru, dürüst, güvenilir ve üstün ahlaka sahip olan biriydi. Kanaatimizce onu peygamberlik konumuna çıkaran özellikler, bunlar olsa gerek. Bu açıdan Hz. Peygamber'in risâlet öncesi yaşantısını, onu yüceltmek ve diğer peygamberlerden üstünlüğünü ortaya koymak amacıyla peygamberlik sonrası dikkate alınarak rivayetleri kurgulamaya çalışmak, vahiy ve tarihsel bağlam ile örtüşmez. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de Resûlullah'ın peygamberlik öncesi dönemine ait: *"Onun yolunu şaşırılmış olduğu, kitabı ve imanı bilmediği, İslâmî döneme ait dini konularda bilgisinin olmadığı"* dışında hiçbir bilgi mevcut değildir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Âlûsî, Seyyid Mahmud Şükrî. *Bulûğu'l-Ereb*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Arslan, İhsan. *Hız. Peygamber'i Doğru Anlamak II*. İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2018.
- Arslan, İhsan. *Hız. Peygamber'i Doğru Anlamak III*. İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2019.
- Ateş, Ali Osman. *İslâm'a Göre Câhiliye ve Ehl-i kitap Örf ve Adetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Ateş, Ali Osman. *Oryantalistlerin Hız. Peygamber ile ilgili İddialarına Cevaplar*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- Ateş, Ali Osman. *Oryantalistlerin Hız. Peygamber ile ilgili İddialarına Cevaplar*. İstanbul: Beyan yayınları, 1996.
- Azimli, Mehmet. *Câhiliyeyi Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Balci, İsrâfil. *Peygamberlik Öncesi Hız. Muhammed*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir. 8 Cilt. *Ensâbü'l-Eşrâf*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*. 10 Cilt. Beyrut: Câmîatü Bağdâd, 1993.
- Corci Zeydan. *el-Arab kable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Çağatay, Neşet. *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Câlîye Çağı*. Ankara: Mars T. Ve S.A.Ş. Matbaası, 1957.
- Çelebi, Ahmed. *İslâm Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız*. Trc. Hasan Fehmi Ulus. İstanbul: Seriyeye Kitapları, 1997.
- Çelikkol, Yaşar. *İslâm Öncesi Mekke*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- Derveze, İzzet. *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Hız. Muhammed'in Hayatı*. Trc. Mehmet Yolcu, 3 Cilt. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1995.

- Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed. *es-Sîretü'n-Nebeviyye fî Davi'l-Kur'ân ve's-Sünne*. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009.
- Ezrakî, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah b. Ahmed. *Ahbâru Mekke*. 2 cilt. Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2012.
- Günaltay, M. Şemseddin. *İslâm Öncesi Arab Tarihi*. Ankara: Ankara Okuklu Yayınları, 2006.
- Halebî, Ebü'l-Ferec Nuruddin Ali b. İbrahim b. Ahmed. *İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti Emîni'l-Me'mûn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Trc. Salih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1993.
- Hennâ el-Fâhûrî. *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1987.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- İbn Hişâm, Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 2 Cilt. Basımyeri yok, Dâru İbn Kesîr, basım tarihi yok.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Sîretü İbn İshâk*. Thk. Muhammed Hamidullah. Konya: Hayra Hizmet Vakfı, 1981.
- İbn Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib. *Kitâbü'l-Esnâm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ b. Kesîr. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 15. Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1994.
- İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve's-Şemâili ve's-Siyer*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1992.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebü'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Keram Muhammed b. Muhammed. *el-Kamil fi't-Târîh*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1979.
- İbnü'l-Kelbî, Ebu'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib. *Kitâbü'l-Esnâm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- İslâmoğlu, Mustafa. *Kur'ân Sûrelerinin Kimliği*. İstanbul: AKâbe Vakfı Yayınları, 2011.
- Kastalânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed. *İrşâdü's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990.

- Müslim, Ebü'l-Huseyin Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Râğıb el-İsfahânî. *Müfredât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihu'l-Ğayb*. 31 Cilt. Beyrut: İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, 1402.
- Süheylî, Abdurrahman. *er-Ravdü'l-Ünüf*. 7 Cilt. Yayınevi, basım yeri ve tarihi yok.
- Taberî, Ebû C'afer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. 12 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2010.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Takkûş, Muhammed Süheyl. *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2009.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebû Ya'kûb b. Ca'fer. *Târîhu'l-Ya'kûbî*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-İslâmî, 1993.
- Yüksel, Ahmet Turan. "Bir Tacir Olarak Hz. Peygamber". *Diyanet İlmi Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed-Özel Sayı- 2. Baskı, Ankara 2003.
- Zehebî, Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Osman. *Târîhu'l-İslâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 51 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994.